

AMERIKAI UNITÁRIUSOK KÖZÖTT

1973 novemberében és decemberében alkalmam volt egy hónapot tölteni az Egyesült Államokban. Nagyjából azt az utat jártam be, amelyet száznegyvenkét évvel ezelőtt Bölöni Farkas Sándor, s így nem tehettem, hogy néhány utamba eső unitárius központot is meg ne látogassak.

Az amerikai unitarizmus alig kétszáz esztendő, és tőlünk függetlenül alakult ki. Azt mondhatnám, hogy miként a tudományos igazságot néha nagy elmék egymásról mit sem tudva fedezik fel, miként a nem-euklideszi geometria alapjait Bolyai János és Lobacsevszkij egymástól függetlenül rakta le, úgy a hit dolgaiban is más-más úton, de azonos meggyőződéshez jutottak el a világ különböző részein a lélek emberei. Az Amerikai Unitárius Univerzalista Társulat hitelvei sok tekintetben különböznek a mi egyházunk felfogásától, hiszen az egyes népek saját szükségleteik szerint alakítják ki nemcsak bel-életüket, hanem hitüket is.

A New York-i Community Churchben Mahatma Gandhi és Martin Luther King mellszobra között állva mondtam el üdvözlő beszédemet a szószéket helyettesítő pódiumról, és szembenéztem velem Lincoln, Emerson, Witman és Schweitzer szobra. A New York szívében elhelyezett Community Church szombaton zsinagóga, vasárnap unitárius templom, vezető lelkésze Donald Harrington, aki amerikai neve mellé a Szánthót is felvette második névnek, míg felesége és segédlelkésze, akit mi Szánthó Lucinak ismerünk, angol nyelven végzi mellette a szolgálatot.

Az amerikai unitáriusok nálunk kevesebbet hivatkoznak a múltra, tekintetük a jövő felé irányul. Ezért fejlesztik a vallásoktatást a vasárnapi iskolákban, ezért vitatkoznak annyit szex-problémákról. Most azonban, hogy az Egyesült Államok a függetlenség kivívásának kétszázadik évfordulóját készül megünnepelni, mégis valamennyi intézmény visszatekint szellemi gyökereire. Ebben az összefüggésben figyelemre méltó Donald Harrington kijelentése, amelyet üdvözlő beszédemben idéztem: „Minden katolikus kötelességének érzi, hogy életében egyszer elmen-

jen Rómába, minden mohamedán, hogy elzarándokoljon Mekkába, és minden unitáriusnak el kell jutnia egyszer Kolozsvárra.“ Donald Harrington-Szánthó pedig visszaidézte azelőtt való napi előadásomon mondott szavaimat: „Mert a múlt nem mögöttünk van, hanem alattunk. Azon állunk.“

Az unitáriusok Amerikában számarányukat meghaladó társadalmi súlyt képviselnek, s különösen a vietnami háború és a faji megkülönböztetések ellen folytatott harcban hallatták szavukat a tiltakozók első soraiban. Nemzetközi szervezetünknek, az IARF-nek is az egyesült államokbeli unitárius társulat ad világvizonylatban súlyt. 1972-ben már a japán liberális buddhisták is megjelentek az IARF heidelbergi kongresszusán, s néhány képviselőjünkkel most New Yorkban is sikerült megismerkednem. A japán követség fogadásán N. Niwano, a japán liberális buddhisták országos elnöke, elmondotta, hogy több mint négymillió hívük van, és keresik a kapcsolatot mind az amerikai unitáriusokkal, mind nemzetközi szervezetünkkel, az IARF-fel.

A véletlen úgy hozta magával, hogy egyesült államokbeli tartózkodásom idején járt ott Bartók Béla is, a Magyarországi Unitárius Egyház főgondnoka. Amerikai meghívásra apjáról tartott angol nyelven előadássorozatot, kíséretében ifj. Szász Tibor adott elő zongorán Bartók-darabokat. Vendéglátó gazdájuk New Yorkban a Harrington házaspár volt, a hangverseny szintén a Community Churchben zajlott le nagy sikerrel. Bartók zenéjével nem tudott betelni az amerikai közönség: Beethoven-muzsikán nevelkedett öregek és beat zenét kedvelő fiatalok, fehérek, feketék egyaránt. Másnap New York mellett a fernclifi temetőben nagy nehezen sikerült megtalálnunk a század egyik legnagyobb muzsikusának sírját. A nehézséget az okozta, hogy ebben a temetőben a sírokat csak egy földre helyezett fémlap jelzi. Arra, amelyet mi kerestünk, mindössze annyi volt írva: Bartók Béla, Nagyszentmiklós 1881 — New York 1945.

Az Unitárius Univerzalista Társulat Bostonban székel, s amikor Robert Nelson West úr, a társulat elnöke meghallotta, hogy egyszerre két unitárius egyház főgondnoka tartózkodik New Yorkban, meghívott egy napra Bartók Bélával együtt. Az egyházi központba jött még Szent-Iványi Sándor, volt kolozsvári lelkész és teológiai tanár, aki Boston mellett, Lancasterben egy angol nyelvű gyülekezet lelkésze közel harminc éve. Robert Nelson és felesége, Nancy, régi ismerősünk, hazánkban is jártak, s most ismét készülnek eljönni hozzánk az IARF végrehajtó bizottsági ülésére. Az elnök lakásán püspökünknek, Ferencz Józsefnek egy életnagyságú képét őrzi. Angol festő műve, még az első világháború előtt készült. Az Old City Hallban rendezett fogadáson kölcsönös

üdvözlések hangzottak el, amelyeknek jelentős része azoknak szólt, akiknél a West házaspár nálunk látogatást tett, s akikre melegen emlékezik vissza.

Az Amerikai Unitárius Társulat egyik legkiválóbb elnöke az első világháború után dr. Louis Cornich volt. Többször is látogatást tett hazánkban, segített rajtunk. Halála előtt átadta Szent-Iványi Sándornak családi gyűrűjét — kövébe az unitárius címert vésette be — azzal, hogy azt utána az unitárius püspökök örököljék. Ezt a gyűrűt most magammal hoztam, és átadtam Dr. Kovács Lajosnak. Ha a püspöki gyűrűnek nálunk nincs is olyan hagyománya, mint más egyházaknál, a Cornich-gyűrű legyen jelképe az unitáriusok hitbeli összetartozásának.

Dr. MIKÓ IMRE

A VALLÁSI TOLERANCIA KIALAKULÁSA LENGYELORSZÁGBAN

Az idei esztendőben emlékeztek meg a lengyel protestánsok arról, hogy 400 esztendővel ezelőtt, 1573. januárjában a varsói konfederációban a vallási türelem dolgában egyezséget kötöttek. A reformáció lengyel földön való elterjedésének ugyanúgy megvoltak az előzményei, mint a többi országban. Az útkészítés munkáját a cseh földről menekült huziták egyengették. Erasmus és a humanizmus hatása ugyancsak kimutatható. A XVI. században nagyszámú lengyel diák tanult német, svájci és holland egyetemeken, akik az ott megismert eszméket hazavitték. A lengyel városokban élő német polgárság hamarosan megismerkedett Luther eszméivel. A katolikus klérus és a korona, valamint a nemesség közötti ellentétek is mind közrejátszottak abban, hogy a protestantizmus különböző irányzatai lengyel földön követőkre találtak.

Az 1550-es évektől kezdődően a lengyel nemesség protestánsná vált tagjai időről időre megkísérelték, hogy a korona korlátozza a katolikus püspöki kar hatalmát.

Az országot kormányzó nemesség úgy vélte, hogy az egymással szembenálló egyházak az országnak is kárt okoznak. A békességet és egyetértést a királyi korona nem tudta helyreállítani, és nem tudott véget vetni az egyre erősödő ellentéteknek.

I. Zsigmond Ágost király 1572 nyarán bekövetkezett halála új helyzetet teremtett. A királyválasztást előkészítő tanácskozások alkalmával a protestáns kisebbség is érvényesíteni akarta jogait. Az 1573. január 28-i varsói konfederáció 3.§-ban a nemesség, a szejm (országgyűlés) és a szenátus együttes ülésén szótöbbséggel határozatot hozott, melyből idézzük a következőket:

„Mivel a mi államunkban nem kevés azoknak a száma, akiknek részéről dissidium in causa religionis christianae áll fenn, és mivel meg akarjuk akadályozni, hogy más országokhoz hasonlóan káros harc keletkezék, megígérjük magunk között — pronobis —, hogy mi, akik a vallás ügyében eltérő nézetten vagyunk, egymásközt békét tartunk, és a hitnek különböző felfogása miatt az egyházban nem engedjük meg azt, hogy vér folyjon...“ A lengyel protestánsok az 1573. évi varsói konfederációra mint magna charta liberatumra hivatkoznak, ez azonban bizonyos további magyarázatra szorul.